PG AS S4-03 (DSC)

দুবছৰীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্ৰম

(চি.বি.চি.এচ., এন. ই. পি. ২০২০ অনুসৰি)

চতুর্থ ষাণ্মাসিক

সাহিত্য সমালোচনা

অসমীয়া

পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা মানৱিকী বিদ্যা অধ্যয়ন সত্র

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

ড° দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি, প্ৰাধ্যাপক (অৱসৰপ্ৰাপ্ত), অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° উপেন ৰাভা হাকাচাম, প্ৰাধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° বিমল মজুমদাৰ, প্ৰাধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

পাঠ্যক্ৰমৰ সমন্বয়ৰক্ষী ঃ **ড° নিভা ৰাণী ফুকন,** সহযোগী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

পাঠ্যবিষয়ৰ সমন্বয়ৰক্ষী ঃ **ড° প্ৰাণজিৎ বৰা,** প্ৰাধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
ড° নিভা ৰাণী ফুকন, সহযোগী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
ড° ইন্দ্ৰানী ডেকা, সহকাৰী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
ড° সঞ্জীৱ বৰা, সহকাৰী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্ৰস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*
১, ২ আৰু ৩	**ড° সুদেষ্ণা ভট্টাচার্য,** গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
৪	**ড° চিপ্ৰা পাইক,** আর্য বিদ্যাপীঠ মহাবিদ্যালয়
৫	**ড° প্ৰভাত ভূঞা,** অসম বিশ্ববিদ্যালয়, ডিফু চৌহদ
৬	**ড° প্ৰফুল্ল কুমাৰ নাথ,** গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
৭	**ড° প্ৰাঞ্জল বশিষ্ঠ শর্মা,** গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু **প্ৰিয়ংকা ভূঞা,** বাপুজী মহাবিদ্যালয়
৮	**ড° মৃণালজ্যোতি গোস্বামী,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
৯	**ড° নিভা ৰাণী ফুকন,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
১০	**ড° পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচার্য,** বি. পি. চলিহা মহাবিদ্যালয়
১১	**ড° পৰাগ নাথ,** শংকৰদেৱ কলেজ, শ্বিলং, মেঘালয়
১২, ১৩ আৰু ১৪	**ড° ৰুণমনি বৰা ফুকন,** চন্দ্রপুৰ মহাবিদ্যালয়

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু আৰু ভাষা সম্পাদনা ঃ **ড° প্ৰদীপ জ্যোতি মহন্ত,** তেজপুৰ কেন্দ্রীয় বিশ্ববিদ্যালয় **(অধ্যায় ঃ ১, ২, ৩, ৭, ৮, ৯ আৰু ১০)**
ড° দয়ানন্দ পাঠক, প্ৰাগজ্যোতিক মহাবিদ্যালয় **(অধ্যায় ঃ ১১, ১২, ১৩ আৰু ১৪)**
ড° জগদীশ শর্মা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় **(অধ্যায় ঃ ৪, ৫ আৰু ৬)**

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ **ড° নিভা ৰাণী ফুকন,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্ৰথম প্ৰকাশ ঃ মে', ২০২৫

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share Alike4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্ৰকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী-৭৮১ ০১৭
নগৰ কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, গুৱাহাটী-৭৮১ ০২২; Web : www.kkhsou.ac.in

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় ঃ সাহিত্য সমালোচনা

এইখন স্নাতকোত্তৰ অসমীয়া পাঠ্যক্ৰমৰ চতুৰ্থ ষান্মাসিকৰ তৃতীয় বুনিয়াদী পাঠ্যবিষয়। এই পাঠ্যবিষয়ৰ শিৰোনাম 'সাহিত্য সমালোচনা'। পাঠ্যবিষয়ৰ শিৰোনামটোৱেই ইয়াত কি কি অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে তাৰ আভাস দিয়ে। পাঠ্যবিষয়খনত সাহিত্যৰ নন্দনতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় কেতবোৰ বিষয় আলোচনা কৰা হৈছে। সাহিত্যৰ নন্দনতাত্ত্বিক আলোচনা বা সাহিত্য হ'ল প্ৰাচ্য কাব্যতত্ত্ব বা প্ৰাচ্য সমালোচনা আৰু আনটো পাশ্চাত্য সমালোচনা।

অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা সংস্কৃত আলংকাৰিকসকলে কাব্যৰ সামগ্ৰিক দিশ আলোচনা তথা বিচাৰ-বিশ্লেষণেৰে কাব্যৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিতেই 'ৰসবাদ', 'গুণবাদ', 'ৰীতিবাদ', 'অলংকাৰবাদ', 'বক্ৰোক্তিবাদ', 'ধ্বনিবাদ' আদিৰ দৰে বিবিধ সিদ্ধান্তৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এইবোৰেই হ'ল প্ৰাচ্য কাব্যতত্ত্বৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয়। এই পাঠ্যবিষয়খনত এইবোৰৰ ভিতৰত 'ৰস', 'ধ্বনিবাদ', 'বক্ৰোক্তিবাদ', 'কাব্যৰ গুণ আৰু ৰীতিবাদ' আৰু 'দেশীবাদ' সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। প্ৰথম অধ্যায়টোত ৰসৰ আলোচনা কৰা হৈছে য'ত ৰস মানে কি, ই কেনেদৰে সৃষ্টি হয়, ৰস সম্পৰ্কে থকা বিভিন্ন মতবাদ আদি আলোচিত হৈছে। দ্বিতীয় অধ্যায়ত ধ্বনিবাদৰ সংজ্ঞা, ধ্বনিবাদৰ স্থিতি, ধ্বনিৰ বিপক্ষে থকা যুক্তি, ধ্বনিৰ স্বৰূপ আৰু প্ৰকাৰভেদ আদি বিষয়সমূহে স্থান পাইছে। তৃতীয় অধ্যায়ত ভাৰতীয় কাব্যতত্ত্বৰ অন্য এটা লেখৰ বিষয় বক্ৰোক্তিবাদৰ আলোচনা আছে। মন কৰিবলগীয়া যে, ভাৰতীয় অলংকাৰ শাস্ত্ৰজ্ঞ বহু বিশ্লেষকে বক্ৰোক্তিক এটা পৃথক মতবাদ হিচাপে স্বীকৃতি দিব নোখোজে। এই অধ্যায়ত বক্ৰোক্তিৰ লক্ষণ বা সংজ্ঞা, ইয়াৰ ভাগসমূহ, কাব্যত বক্ৰোক্তিৰ গুৰুত্ব কি— আদি বিষয়ে স্থান পাইছে। কাব্যৰ গুণ আৰু ৰীতি এই পাঠ্যবিষয়ৰ চতুৰ্থ অধ্যায়। ইয়াত গুণ আৰু ৰীতিৰ ধাৰণা, ভাৰতীয় অলংকাৰ শাস্ত্ৰত কাব্যৰ গুণ আৰু ৰীতিৰ স্থান আদি বিষয়ৰ আলোচনা হৈছে। পঞ্চম অধ্যায়ৰ শিৰোনাম 'ভক্তিবাদ'। ইয়াত ভক্তিবাদৰ সাধাৰণ পৰিচয় দিয়াৰ লগতে ভক্তিবাদ আৰু সাহিত্য তথা অসমৰ বৈষ্ণৱ ভক্তিবাদৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। ষষ্ঠ অধ্যায় 'দেশীবাদ' সাম্প্ৰতিক সময়ৰ বিদ্যায়তনিক মহলৰ এটা বহু চৰ্চিত বিষয়। এই পাঠ্যবিষয়ত দেশীবাদ সম্পৰ্কে এটা সুস্পষ্ট ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিব।

সংস্কৃত সাহিত্যৰ দৰে পাশ্চাত্য সাহিত্যতো অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা সাহিত্যৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ যত্ন কৰা পৰিলক্ষিত হয়। প্লেটোৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বৰ্তমানকালৰ বিভিন্ন পণ্ডিতে পাশ্চাত্যৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ ধাৰাটি সমৃদ্ধ কৰি আহিছে। 'কবিতা', 'নাটক', 'উপন্যাস', 'চুটিগল্প', 'জীৱনী আৰু আত্মজীৱনী' আদি সাহিত্যৰ বিভিন্ন ধাৰাসমূহৰ স্বৰূপ কেনে হোৱা উচিত সেই সম্পৰ্কে এইসকল পণ্ডিত-সমালোচকে নিজৰ নিজৰ মন্তব্য আগবঢ়াই গৈছে। লগতে 'সাহিত্য সমালোচনা'ও এক বিশেষ ধাৰা হিচাপে বিকশিত হৈ আহিছে। এইখন পাঠ্যবিষয়ত 'কবিতা', 'উপন্যাস', 'চুটিগল্প', 'জীৱন আৰু আত্মজীৱনী' আৰু 'সাহিত্য সমালোচনা' সম্পৰ্কে অধ্যয় 6 পৰা অধ্যায় 10 লৈ ক্ৰমানুসাৰে পৰ্যালোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে। মন কৰিবলগীয়া যে এই আলোচনাসমূহতো যি কেইটা ধাৰা প্ৰাচ্য কাব্যতত্ত্বতো আলোচিত হৈছে সেই দিশবোৰৰ বিষয়েও অধ্যায়সমূহত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। অৰ্থাৎ— কবিতা, নাটক আৰু সাহিত্য সমালোচনা সম্পৰ্কে প্ৰাচ্য কাব্যতত্ত্বত যিখিনি কথা আলোচনা কৰা হৈছে সেই বিষয়েও নিৰ্দিষ্ট অধ্যায়টোত আলোচনা কৰা হৈছে।

এই পাঠ্যবিষয়খন অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰত মূল পাঠত থকা নতুন শব্দ আৰু পৰিভাষাসমূহৰ অৰ্থ সন্নিৱিষ্ট হৈছে। সেইদৰে— 'জানি থোৱা ভাল' বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। প্ৰতিটো অধ্যায়ত থকা 'চিন্তা-চৰ্চা কৰক'সমূহে অধ্যয়ন অধিক সক্ৰিয় আৰু ফলপ্ৰসূ হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, 'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' যোগে আগবঢ়োৱা প্ৰশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে স্ব-পৰীক্ষণৰ সুবিধা দিব। উক্ত প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহৰ ৰূপৰেখা 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান'ত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। তাৰ সহায়েৰে আপুনি প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰসমূহ লিখিবলৈ যত্ন কৰিলে অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে 'অধিক জানিবলৈ' শিতানত উল্লেখ থকা গ্ৰন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত 'আৰ্হি প্ৰশ্ন' হিচাপে কেইটিমান প্ৰশ্নৰ আৰ্হিও তুলি দিয়া হৈছে। শেষৰ অধ্যায়টিৰ পাছত কেইখনমান 'প্ৰসঙ্গ পুথি'ৰ নাম উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই কেইখন পুথিৰ সহায়েৰেই মূলতঃ এই পাঠ্যবিষয়ত উল্লেখ থকা অধ্যায়সমূহ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। আপোনালোকে বিশদভাৱে কোনো বিষয় জানিবলৈ হ'লে সেই কেইখন অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব।

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ ৰস ৭-২৫

ৰসৰ স্বৰূপ ঃ ৰসৰ লক্ষণ, ভৰতৰ ৰসসূত্ৰ, বিভাব, অনুভাব, ব্যাভিচাৰী ভাবৰ ধাৰণা, ৰসসূত্ৰৰ আধাৰত আগবঢ়োৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ মতবাদসমূহ, ৰসৰ প্ৰকাৰভেদ, ভাব, ৰসাভাস আদিৰ ধাৰণা

অধ্যায় ২ ঃ ধ্বনিবাদ ২৬-৪২

ধ্বনি ঃ ভাৰতীয় অলংকাৰশাস্ত্ৰ আৰু ধ্বনি, আনন্দবৰ্ধন, অভিনৱগুপ্ত আৰু ধ্বনিবাদ, ধ্বনিৰ স্বৰূপ, ধ্বনিৰ বিপক্ষে থকা মতবাদসমূহ, ধ্বনিৰ প্ৰকাৰভেদ

অধ্যায় ৩ ঃ বক্ৰোক্তিবাদ ৪৩-৫৮

বক্ৰোক্তিবাদ ঃ ভাৰতীয় অলংকাৰশাস্ত্ৰ আৰু বক্ৰোক্তিবাদ, বক্ৰোক্তিৰ স্বৰূপ, বক্ৰোক্তিৰ প্ৰকাৰভেদ, বক্ৰোক্তিৰ সপক্ষে আৰু বিপক্ষে থকা যুক্তিসমূহ, কাব্যৰ বিভিন্ন উপাদানৰ বিষয়ে দিয়া বক্ৰোক্তি জীৱিতকাৰৰ অভিমত, *বক্ৰোক্তিজীৱিতম্* — গ্ৰন্থ পৰিচয়

অধ্যায় ৪ ঃ কাব্যৰ গুণ আৰু ৰীতিবাদ ৫৯-৭০

গুণৰ লক্ষণ ঃ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ গুণ, কাব্যৰ গুণ, শব্দগুণ আৰু অৰ্থগুণ, ভাৰতীয় অলংকাৰ শাস্ত্ৰত গুণৰ স্থান, গুণৰ বৈশিষ্ট্য; ৰীতিৰ লক্ষণ ঃ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ৰীতি, ৰীতিবাদ, বিভিন্ন আলংকাৰিকৰ মতে ৰীতিবাদ, ৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য

অধ্যায় ৫ ঃ ভক্তিবাদ ৭১-৮৮

ভক্তিবাদৰ সাধাৰণ পৰিচয় ঃ ভক্তিৰ স্বৰূপ আৰু ভক্তিৰ প্ৰকাৰ, ভক্তিবাদৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশত ভক্তিৰ দাৰ্শনিক মত প্ৰতিষ্ঠাকাৰী আচাৰ্যসকল; ভক্তিবাদ আৰু সাহিত্য ঃ ভাৰতীয় অলংকাৰ শাস্ত্ৰ আৰু ভক্তি ৰস, ভক্তি আন্দোলন আৰু ইয়াৰ ফলত সৃষ্ট সাহিত্য; অসমৰ বৈষ্ণৱ ভক্তিবাদ ঃ অসমৰ ভক্তিমাৰ্গৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ, অসমীয়া ভক্তি সাহিত্য

অধ্যায় ৬ ঃ দেশীবাদ ৮৯-৯৯

'দেশীবাদ'ৰ অৰ্থ; পাশ্চাত্যৰ দেশীবাদী আন্দোলন; দেশীবাদৰ ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপট; দেশীবাদৰ সীমাবদ্ধতা আৰু পৰিসৰ; দেশীবাদৰ বৈশিষ্ট্য

অধ্যায় ৭ ঃ কবিতা ১০০-১২৭

কবিতা ঃ প্ৰাচ্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা, পাশ্চাত্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা; কবিতাৰ ভাষা; কবিতাৰ সাৰবস্তু ঃ কল্পনা আৰু অনুভূতি, অলংকাৰ, ৰস, ধ্বনি, চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক, ছন্দ ঃ ছন্দৰ প্ৰয়োজনীয়তা; কবিতাৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্য; কবিতাৰ বিভাগ ঃ ব্যক্তিনিষ্ঠ বা গীতি কবিতা, বস্তুনিষ্ঠ বা বৰ্ণনামূলক কবিতা

অধ্যায় ৮ ঃ **নাটক** **১২৮-১৪৮**

শিল্পকলা ৰূপে নাটক; নাটকৰ সংজ্ঞা; নাটকৰ উপাদানঃ কাহিনী, চৰিত্ৰ, সংলাপ; নাটকৰ ৰূপ-বৈচিত্ৰ্য

অধ্যায় ৯ ঃ **উপন্যাস** **১৪৯-১৮০**

সাহিত্যৰ এটা প্ৰধান শাখা হিচাপে উপন্যাস আৰু ইয়াৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস ; উপন্যাসৰ সংজ্ঞা; উপন্যাসৰ উপাদান ঃ উপন্যাসৰ কাহিনী, উপন্যাসৰ প্লট, উপন্যাসৰ চৰিত্ৰ, উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু, উপন্যাসৰ কথকতা, উপন্যাসৰ প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্প, উপন্যাসৰ আংগিক; উপন্যাসৰ শ্ৰেণী বিভাগ ঃ কাহিনী আৰু বিষয়বস্তুগত শ্ৰেণীবিভাজন, মনোভংগীৰ শ্ৰেণী বিভাজন; আধুনিক উপন্যাস; ঔপন্যাসিকৰ জীৱন দৰ্শন

অধ্যায় ১০ ঃ **চুটিগল্প** **১৮১-১৯৯**

সাহিত্যৰ এটি প্ৰধান শাখা হিচাপে চুটিগল্প আৰু তাৰ ক্ৰমবিকাশ ঃ চুটিগল্পৰ সংজ্ঞা, চুটিগল্পৰ বিভিন্ন উপাদান, চুটিগল্পৰ শ্ৰেণীবিভাজন, চুটিগল্প আৰু সাহিত্যৰ আন আন বিভাগ

অধ্যায় ১১ ঃ **জীৱনী আৰু আত্মজীৱনী** **২০০-২১৫**

জীৱনী সাহিত্য ঃ জীৱনীৰ স্বৰূপ, জীৱনীৰ ইতিহাস, জীৱনীৰ শ্ৰেণীবিভাজন; অসমীয়া জীৱনী; আত্মজীৱনী ঃ আত্মজীৱনী স্বৰূপ, আত্মজীৱনীৰ শ্ৰেণীবিভাজন; অসমীয়া আত্মজীৱনীৰ পৰিচয়

অধ্যায় ১২ ঃ **পাশ্চাত্য সমালোচনা-১ (এৰিষ্টটলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজম)** **২১৬-২৩৩**

সমালোচনা ঃ সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশ, সমালোচনা আৰু সমালোচক, সমালোচনাৰ আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনা, সমালোচনাৰ ধাৰা— এৰিষ্টটলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজম

অধ্যায় ১৩ ঃ **পাশ্চাত্য সমালোচনা-২** **২৩৪-২৪৬**

নব্য সমালোচনা; আধুনিকতাবাদ; আধুনিকতবাদত ব্যৱহৃত কেইটামান তাত্ত্বিক দিশ

অধ্যায় ১৪ ঃ **পাশ্চাত্য সমালোচনা-৩** **২৪৭-২৫৭**

উত্তৰ-আধুনিকতাবাদ; ঔপনিৱেশিকতাবাদ; উত্তৰ-ঔপনিৱেশিকতাবাদ

প্ৰসঙ্গ পুথি **২৫৮-২৬১**